

ASPECTE ALE EDUCAȚIEI MORALE LA ADOLESCENȚI

Tatiana PUȘCA, Alvina CEBAN

Catedra Științe ale Educației

Morality represent an integral personality formation, multilateral, which correlates with the intellectual sphere, emotional, motivational, behavioral and with a number of characteristics of teenagers personality . Has proved that adolescents (teenagers) know moral values, but they not give the importance it deserves. So this will be achieved through moral education, through continuous contribution of educators (class master, teachers), family, society, the media and their own in training as humans.

Formarea personalității reprezintă dimensiunea cea mai complexă și importantă a educației morale și componenta cea mai dificilă a activității educaționale. Problemele lumii contemporane, acțiunile întreprinse de către teoreticieni și practicieni impun regândirea poziției actorilor educativi vizavi de educația personalității, de locul pe care îl ocupă ea în societatea contemporană.

Autorul imperativului categoric, filosoful Immanuel Kant, afirmă că omul poate deveni om numai prin educație [1]. Iar latura educației care asigură formarea omului ca om este educația morală. Esența educației morale constă în asigurarea unui cadru adecvat interiorizării comportamentelor moralei sociale în structura personalității morale a copilului, în elaborarea și stabilirea pe această bază a profilului moral al acestuia în concordanță cu imperativele societății noastre [2]. Scopul educației morale constă în formarea profilului moral al individului, adică: subiect care gândește, simte și acționează în spiritul cerințelor și exigențelor moralei sociale, al idealului, valorilor, normelor și regulilor societății. Specificul educației morale este determinat de particularitățile moralei ca fenomen social, care îi conferă conținutul, și de condițiile sociopsihologice ce sunt implicate în realizarea ei. Morala, ca fenomen social, reflectă relațiile ce se stabilesc între oameni într-un anumit context social, valorile morale și regulile moralei, prin care se reglementează raporturile omului cu ceilalți oameni, cu societatea și cu sine însuși [3]. Ființele umane, în ipostaza lor de subiecți reali, se află în interacțiuni permanente, într-un context social delimitat în spațiu și timp. Este un model de comportare, o regulă care determină conduita, un comandament care stabilește cum și ce trebuie să fie. De aceea, trebuie privită nu ca o realitate, ci ca ideal care trebuie înfăptuit, ca mijloc de reglementare a realității.

Educația morală este acea dimensiune a educației prin care se urmărește formarea și dezvoltarea conștiinței și conduitei morale a personalității și a caracterului uman. J.Deloros spunea: „Intr-o lume în plină mutație, educația morală are dificila misiune de a transmite o cultură acumulată de secole, dar și o pregătire pentru un viitor în bună măsură” [4].

Esența idealului moral se manifestă prin valorile, normele și regulile morale. Valorile morale reflectă anumite cerințe și exigențe generale ce se impun comportamentului uman în virtutea idealurilor morale. Printre acestea putem enumera: patriotism, atitudine față de democrație, libertate, onestitate, cinste, responsabilitate, eroism, cooperare, modestie. Ele au un caracter polar, fiecărei valori corespunzându-i o antivaloare (necinste, egoism, individualism, nesinceritate, indisciplină). Normele, preceptele și regulile morale sunt considerate ca fiind modele sau prototipuri de comportare morală și aplicabile unei situații date. După forma de interdicții (obligații) și permisiuni (imperative) primele se caracterizează prin aceea că interzic sau introduc unele restricții privitoare la comportarea oamenilor, pe când celelalte orientează și direcționează această comportare [5].

Ultima și cea mai complexă etapă a dezvoltării copilului este adolescența, etapa conturării individualității și a începutului de stabilizare a personalității care marchează încheierea copilăriei și trecerea spre maturitate. Transformările fizice și psihice care apar în această perioadă, schimbările în atitudini și conduită, la fel ca și problemele ridicate părinților și familiei, fac adolescența cea mai sensibilă fază de evoluție spre viața adultă.

În această perioadă copilul va simți așa-numita „criză adolescentină”, „criză morală” sau „criză juvenilă” în raport cu particularitățile generale și specifice ale comportamentului, personalității și evoluției psihologice, de la cea mai fragedă vârstă a tânărului [6].

Până la adolescență, viața morală nu reprezintă altceva decât expresia unor îndatoriri și responsabilități impuse din afară. Începând cu această perioadă, morala instituită de către adult și concretizată în interdicțiile impuse conduitei este înlocuită din ce în ce mai vizibil de o morală a idealului, constituindu-se acum o morală a valorilor, ordonată în jurul unor forme de conduită care au în ochii adolescenților un preț nemăsurat: devotamentul, sinceritatea, eroismul. Fundamentul vieții lor morale nu este regula sau datoria, ci poate fi reprezen-

tat de exigență. Morala lor este una a sentimentului, îi atrage tot ce necesită un efort pasionat, se bazează pe o dragoste față de bine [7].

În acest context ne-am propus să identificăm care sunt cele mai importante aspecte ale educației morale specifice vârstei adolescente. Răspunsurile au fost date de către elevii claselor a XII-a de la liceul „Gh. Asachi”. Eșantionul studiat a fost constituit din 60 de elevi din două clase paralele. Am urmărit atitudinea adolescenților față de politețe; relații afective; comportament ideal, valori morale și, nu în ultimul rând, față de muncă.

În primul rând elevii au fost întrebați care este motivul din care salută profesorii. Astfel, 66,7% din totalul elevilor chestionați au spus că trebuie să o facă și doar 33,3% percep salutul profesorilor ca dorință.

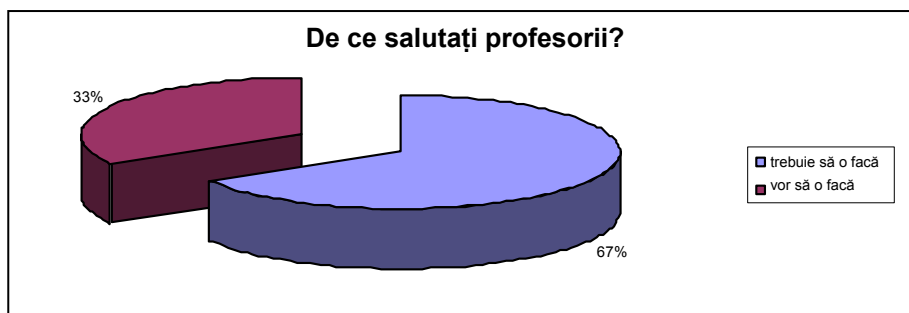

Fig.1. Motivele din care salută profesorii.

Deci, majoritatea respondenților consideră că sunt obligați să salute profesorul, deși poate nu chiar toți doresc să o facă. Ceilalți doresc pur și simplu să o facă și nu este cert dacă consideră salutarea profesorului drept o normă etică.

În ceea ce privește preferințele pentru o muncă ce necesită un efort mai mic, în pofida faptului că este remunerată mai slab sau deopotrivă cu o muncă ce necesită un efort mai mare, câștigul fiind, la fel, mai mare, am obținut următoarele rezultate: 68,3% din respondenți preferă o muncă ce necesită mai puțin efort, chiar dacă le aduc un câștig mai mic, și 31,7% preferă munca care necesită un efort mai mare și, în consecință, o remunerare mai mare. Reușim astfel să identificăm tendința adolescenților spre o viață mai ușoară, care nu necesită un efort sporit din partea acestora, în schimb profiturile ar fi invers proporționale efortului depus.

Fig.2. Munca preferată.

Deci, majoritatea tinerilor se abțin de la munci dificile, chiar dacă aceasta presupune un câștig mai mare.

Aspectul moral al profilului personalității umane este de neconceput fără de valori. *Socrate* pune la baza moralității rațiunea ca virtute, realizând o ierarhie valorică asupra căreia se vor opri numeroși alți filosofi ai antichității:

- Înțelepciunea
- Curajul
- Cumpătarea
- Dreptatea.

Preluând liniile de cercetare filosofica ale lui *Socrate*, eroul dialogurilor sale, *Platon*, considera ca morala există în viața oamenilor în baza unor prescripții sub forma virtuților, constituite după principiile rațional, volițional și sensibil proprii naturii umane, dar aparținând societății ca un „dat” al universului. *Platon* a gândit etica drept o știință a organizării raționale a societății, ierarhia valorilor morale stabilită de acesta fiind:

- Dreptatea
- Înțelepciunea
- Curajul
- Cumpătarea.

Pentru *Aristotel*, morala este produsul unui raport social, prin care se asigură cultivarea unor virtuți confirmate social, apoi trăite conștient. Aristotel a formulat pentru prima dată ideea libertății de a alege, dar nu ca un atribut înăscut al individului, ci ca relație socială. La fel ca predecesorii săi, și Aristotel are un punct de vedere cu privire la ierarhia valorilor. În concepția sa, primordială este DREPTATEA, care generează raporturile individului cu societatea, în timp ce ÎNȚELEPCIUNEA, CURAJUL și CUMPĂTAREA determină raportul individului cu sine [8].

Am dorit să aflăm care sunt preferințele adolescenților zilei de azi în ceea ce privește valorile. În acest mod am identificat că adolescenții au următoarele preferințe. Cea mai apreciată calitate, în viziunea acestora, este curajul, urmată de romantism, spiritul de sacrificiu și, în final, cumpătarea. Procentual, rezultate sunt distribuite în felul următor:

- curajul – 56,7%
- romantismul – 33,3%
- spiritul de sacrificiu – 6,7%
- cumpătarea – 3,3%.

Aceste răspunsuri ne permit să concluzionăm că valoarea cea mai importantă pentru adolescenți este curajul, urmat de romantism. Valorile mai puțin importante sunt spiritul de sacrificiu și cumpătarea, valori care, în opinia noastră, ar trebui să ocupe un loc de cinste.

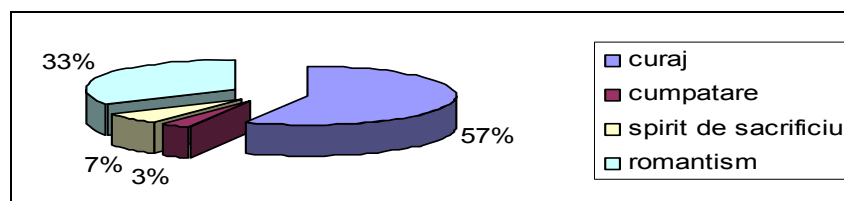

Fig.3. Cele mai importante valori ale adolescenților.

Deci, adolescenții preferă mai mult curajul, după care romantismul. Aceste preferințe pot fi explicate și prin sexul respondenților – băieții au optat mai mult pentru curaj, iar fetele pentru romantism. Și doar o mică parte au dat preferință spiritului de sacrificiu și cumpătării.

În contextul unui învățământ actual, în care există o doză mare de supraîncărcare a programelor de studii, savanții care activează în domeniu se confruntă cu problema unor discipline de studiu care merită a fi introduse, dar și cu problema renunțării la ele sau scăderii numărului de ore pentru cele existente. Fără îndoială, în școala contemporană e nevoie de discipline care ar contribui la formarea/dezvoltarea comportamentului demn, democratic și civilizată. Această opinie este împărtășită și de adolescenții chestionați. Astfel, 51,7% din respondenți au spus că simt nevoia existenței unei discipline care să le îndrume comportamentul în societate, în același timp 48,3% au dat un răspuns negativ. Este îmbucurător faptul că mai mult de jumătate din respondenți manifestă interes față de o disciplină de acest gen.

După cum se observă din Fig.4, în acest caz părerile sunt împărțite aproape egal. Rezultatul diferă cu doi respondenți, care formează majoritatea celor care au răspuns că au nevoie de o disciplină în care să învețe comportamentul adecvat. Schematic rezultatul de mai sus permite obținerea următoarei diagrame:

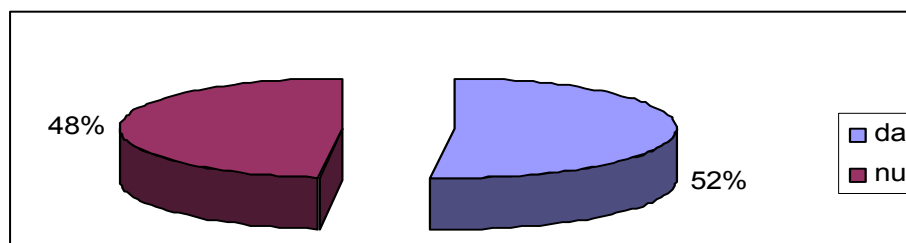

Fig.4. Necesitatea introducerii unei discipline cu tematică morală.

Tot în acest context ne-am propus să identificăm ce înțeleg adolescenții prin expresia „*cei șapte ani de acasă*”?

Răspunsurile la această întrebare nu le-am putut suma în procente sau să le reflectăm în diagrame. Cele 60 de răspunsuri au fost practic diferite, deși multe din ele aveau tangențe de logică. Răspunzând la întrebarea

respectivă, elevii s-au folosit de dreptul lor la exprimare, au dat frâu liber imaginației, iar în unele cazuri au fost create mici compuneri. Unele răspunsuri au fost chiar vesele în felul lor, deși surprind prin sinceritate, cum ar fi răspunsul „a avea șapte ani de acasă înseamnă să ai soveste”. Dar, sunt și răspunsuri care surprind prin profunzimea lor, cum ar fi „să fii om în adevăratul înțeles al cuvântului, să dai ^{efort mare} înțelegere și cumpătare, să nu fii orgolios, să-i ajuți pe cei căzuți la nevoie, să-i stimezi pe cei care ^{efort mic} joară și, principalul, e să știi a deosebi binele de rău”. Mulți din respondenți consideră că a avea șapte ani de acasă înseamnă „să fii bine educat”, iar unii – că „trebuie să dai dovadă de bune maniere”.

Drumul omului prin viață este presărat de nenumărate valori. Printre acestea, valorile morale au un rol deosebit atât în formarea caracterului și a stilului distinctiv al oamenilor unii față de alții, cât și în coagularea și solidarizarea lor în adoptarea unor proiecte comune care le canalizează viața. Multiplele nevoi personale îl determină pe om să aleagă din realitate ceea ce îi este potrivit, dar trăiește totodată în diferite colectivități, care îi impun anumite criterii de alegere și decizie. Deși el are libertatea de a-și schimba comunitatea, devenind chiar apatrid, existența lui este foarte amenințată atunci când se rupe de orice fel de grup exterior. Iar valorile grupului sunt, aproape întotdeauna, și valori principale pentru individ. Un astfel de grup care predetermină valorile morale ale unui individ este familia. Aceasta, la rândul ei, evoluează sub influența schimbărilor macro- și microsociale, în plan economic, moral, religios, al raporturilor intergeneraționale etc.

Prin urmare, nu putem avea o imagine a principalelor valori morale dacă nu deținem datele principale despre societatea în care ele sunt cultivate după anumite reguli și obișnuințe, tradiții împărtășite de membrii, instituțiile principale, grupurile clasiale, etnice și de altă natură din acea societate [9].

În acest context, la finele chestionarului am propus adolescenților un tabel pentru a face un top al valorilor. În tabel este prezentată o listă de valori, la care le-am pus următoarea sarcină: „Determină valorile pe care le consideri importante pentru tine și marchează-le cu „+” în colonița „valori importante”. Determină valorile pe care le consideri mai puțin importante pentru tine la moment și marchează-le cu „-” în colonița „valori mai puțin importante””.

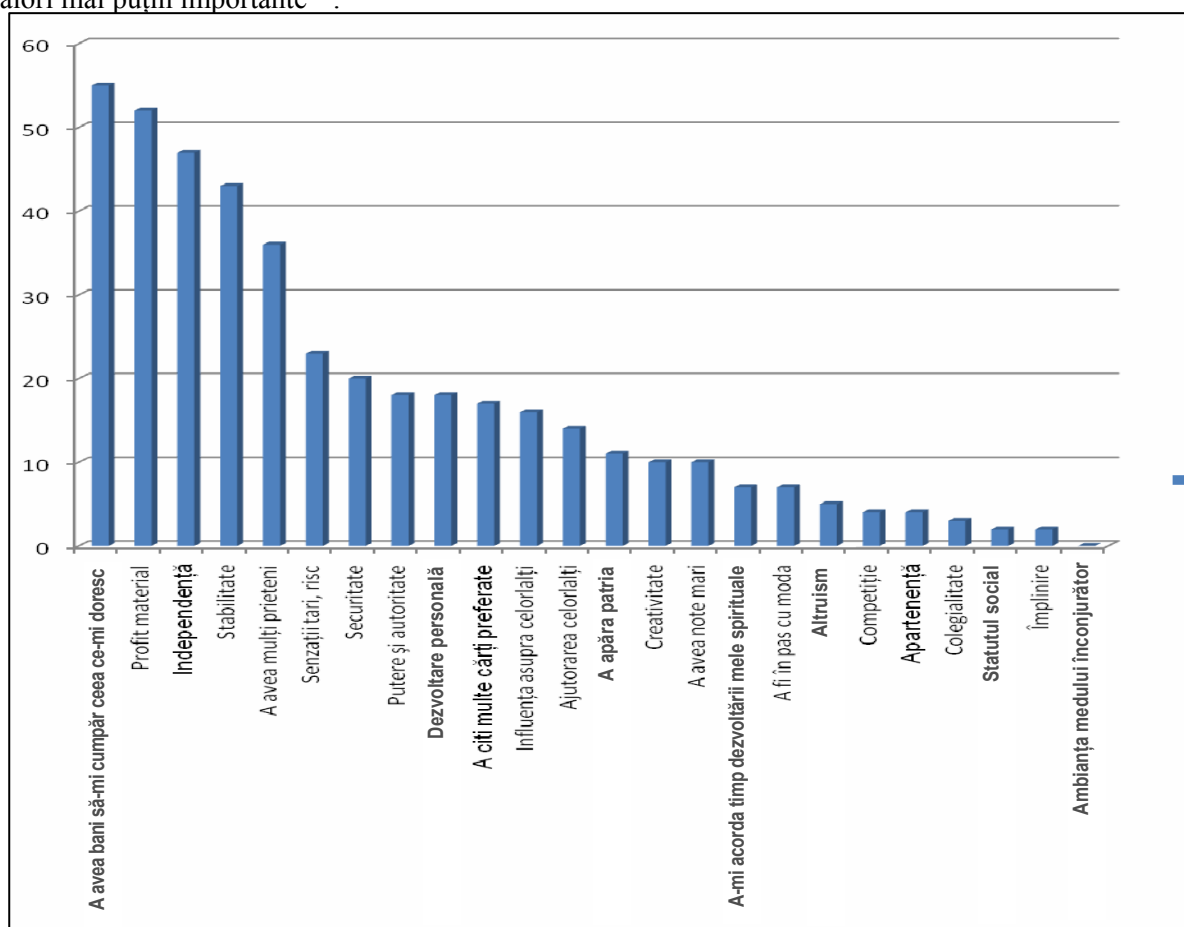

Fig.5. Topul valorilor importante.

Deci, adolescenții la această vârstă, trăind în societatea, în care pentru mulți valoarea este „eticheta de pe haină”, sunt cointeressați de situația financiară și materială, tind spre putere și autoritate, independență, stabilitate, optează pentru senzații tari, risc. Este îmbucurător faptul că o bună parte din respondenți prețuiesc prietenia. Analizând histograma de mai sus, obținem topul valorilor importante:

- 1) A avea bani să-mi cumpăr ceea ce-mi doresc
- 2) Profit material
- 3) Independență
- 4) Stabilitate
- 5) A avea mulți prieteni
- 6) Senzații tari, risc.

Identificarea valorilor importante, în viziunea adolescenților, a continuat cu identificarea valorilor care ar fi mai puțin importante.

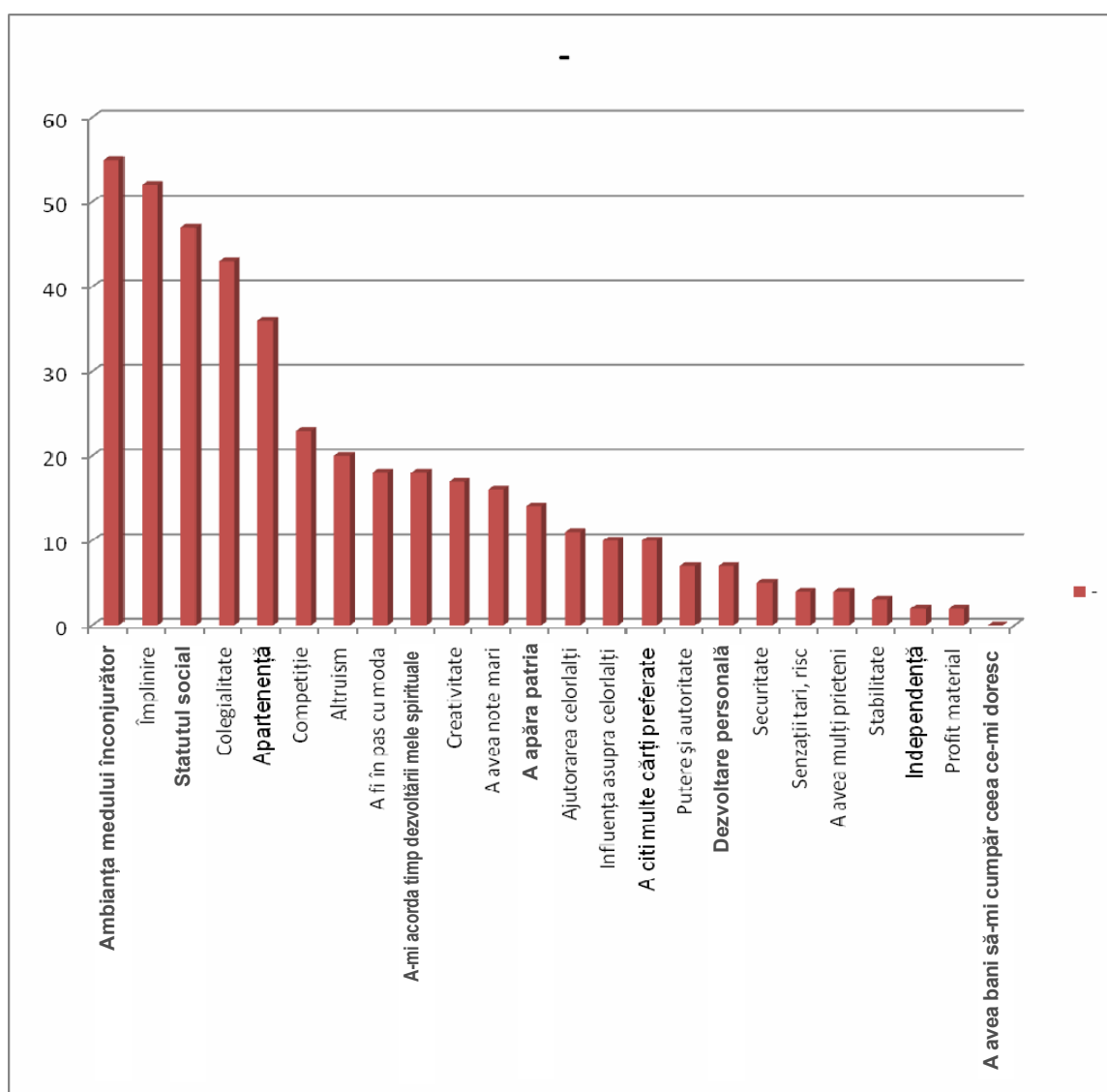

Fig.6. Topul valorilor mai puțin importante.

În urma analizei histogramelor obținute s-au evidențiat valorile mai puțin importante pentru adolescenți la această vârstă. Astfel, topul valorilor mai puțin importante este următorul:

1. Ambianța mediului înconjurător
2. Împlinire, statutul social
3. Colegialitate

4. Apartenență, competiție
5. Altruism
6. A fi în pas cu moda, a-mi acorda timp dezvoltării mele spirituale
7. A avea note mari, a citi multe cărți preferate.

Trăind într-o perioadă, când starea ecologică a mediului înconjurător este critică am fost surprinși de faptul că în capul topului este anume această valoare – ambianța mediului înconjurător, care a fost marcată de sută la sută din respondenți ca cea mai neimportantă valoare. La fel, un accent mai mic se pune pe valorile moral-spirituale, precum ar fi împlinirea sau însemnătatea cărții ca valoare spirituală. Mai puțin important pentru adolescenți în această perioadă sunt statutul social, colegialitatea, deși în topul valorilor importante a figurat prietenia, altruismul, a fi în pas cu moda, la fel și a apăra patria.

Din răspunsurile primite rezultă că adolescenții totuși prețuiesc valorile; pentru ei toate valorile sunt importante – pentru cineva mai mult, pentru cineva mai puțin.

Adolescența este perioada în care copilul se cunoaște pe sine, este în căutarea răspunsului la întrebarea „Cine sunt eu?”. Am dorit să știm care este aprecierea dată de adolescenți propriului lor comportament. În acest mod, am obținut următoarele rezultate: majoritatea respondenților au spus ca comportamentul lor este pozitiv – 40% , doar 13,8% consideră că comportamentul lor este negativ. Prezintă interes că în același timp circa 41,7% admit că comportamentul lor este atât pozitiv, cât și negativ, în dependență de situațiile concrete cu care se confruntă.

Dacă e să exprimăm schematic rezultatul de mai sus, obținem următoarea diagramă:

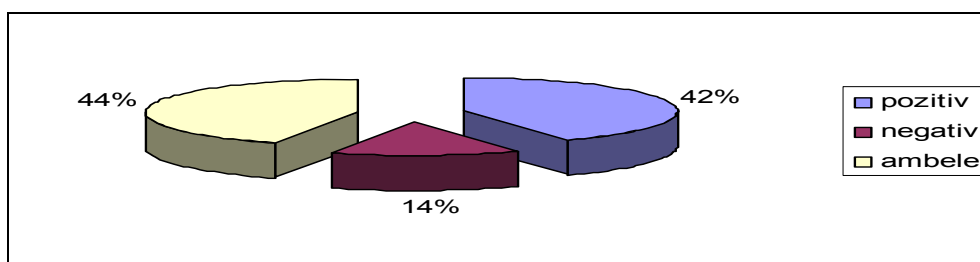

Fig.7. Caracterizarea propriului comportament.

Considerăm că cel mai sincer a fost contingentul care a acceptat cea de a treia variantă de răspuns.

Formarea modelului de viață și elaborarea unui plan de viață care să îl ajute pe adolescent să-și realizeze idealul nu este un proces ușor. Uneori, adolescenții își formează idealuri minore, false, care îi angajează pe drumuri greșite. De aceea, este necesar ca adulții – părinții sau educatorii – să-i ajute să-și formeze idealuri valoroase, indicându-le direcțiile și sensul în care evoluează viața noastră, valorile majore ale epocii și normele morale care le guvernează. În această activitate de sfătuire și sprijinire a adolescentului în formarea idealului de viață un rol important îl are formarea concepției despre lume și viață și, mai ales, a unei morale sănătoase în care munca să fie considerată valoare permanentă, inestimabilă.

Asemenea modele, care să fie valorificate ca ideal de viață, sunt oferite în mod sistematic în emisiunile de radio și TV, în mass-media noastră. Am corelat conceptul de ideal de viață cu ideea de muncă, deoarece idealul de viață este de neconceput în afara idealului profesional. De obicei, adolescenții îngemănează cele două idealuri, căci nimeni nu-și poate imagina viața în afara unei profesii. O profesie care să le asigure nu doar experiența de viață, ci, mai ales, să le producă și satisfacții. Marile personalități din toate domeniile de activitate, pe care le putem oferi ca modele de urmat, au fost de obicei oameni obișnuiți care și-au făcut din profesie ideal de viață, consacrandu-i întreaga activitate. Aceștia, fie că lucrează în industrie, în agricultură, la catedră, în spitale sau în laboratoare, constituie modele profesionale și modele de viață pentru fiecare adolescent. Preocuparea sistematică și perseverență pentru a le urma exemplul este o modalitate de polarizare a forțelor și energiei în vederea realizării unui ideal de viață valoros [10].

Așadar, aceste persoane cu care adolescentul se va identifica trebuie să fie personalități armonios dezvoltate, demne de urmat, cu o conduită morală aproape impecabilă, pentru ca adolescentul să-și apropie conduita de conduita acestora prin conștientizarea valorilor morale ale modelului ales.

Stăpânirea mecanismului de identificare a adolescentului cu modelul nu este suficientă pentru constituirea idealului de viață, a cărui realizare e menită să asigure optima integrare socială a personalității aflate în formare. Se impune împletirea cunoașterii aprofundate a particularităților psihoindividuale ale adolescentului, a aspirațiilor și disponibilităților sale cu determinarea discretă a condițiilor și mobilizarea directă a adolescentului

spre efectuarea exercițiului de muncă cotidian necesar realizării idealului de viață ales. Aceasta presupune constituirea unui sistem de măsuri educative și a unei strategii adecvate de aplicare a lor, implementarea lor în desfășurarea procesului instructiv-educativ pe întreaga sa durată, cu accente diferite de la o etapă la alta. Numai orientată în acest fel activitatea educativă va constitui temeiul unei armonioase integrări a individului în societate.

Analiza reperelor teoretice și a datelor obținute au permis elaborarea următoarelor **concluzii**:

- La aceasta vârstă elevii dau dovadă de deprinderi și obișnuințe de comportare morală și de trăsături de caracter, determinând apariția și instalarea conștiinței morale, școala și familia îndrumând adolescentul spre o viață morală. Toate acestea prin folosirea judicioasă, rațională și sistematică a unor surse și metode în cadrul orelor de curs (literatură) și, mai ales, în cadrul orelor de dirigenție.
- După cum am menționat, școala, prin intermediul dascălilor și al programei, continuă procesul educației morale început de familie, unde educația morală a fost predominant intuitivă. Școala trebuie să coordoneze întregul sistem al factorilor și mijloacelor de educație morală, prin desfășurarea educației morale în mod sistematic (ca orice proces de învățare), pe baza unor ore și lecții (de dirigenție, de educație morală) la care elevii sunt familiarizați cu noțiunile (valorile) morale, pe baza cărora li se formează conștiința morală, element care va sta la baza formării conduitei morale.
- Ceea ce reiese și din răspunsurile elevilor la una din întrebările chestionarului este necesitatea introducerii în planul de învățământ a unui obiect de studiu specific moral. Este important ca pe parcursul fiecărei ore profesorul să mențină o relație apropiată cu clasa (bazată pe disciplină și respect reciproc), astfel ca elevii să solicite sfaturile profesorului în probleme strict legate de materia pe care o predă sau legate de problemele cu care ei se confruntă.
- S-a dovedit că adolescenții cunosc valorile morale, însă nu le acordă importanța pe care o merită. Așadar, acest lucru se va realiza prin educație morală, prin contribuția permanentă a educatorilor (dirigintele, profesorii), a familiei, a societății, a mass-media și a lor înșiși la formarea ca oameni.

Educația morală trebuie să privească spiritul omului și va începe de la vârsta cea mai fragedă, căpătând prima formă concretă la vârsta adolescenței, când formele sufletești care compun caracterul încep să se manifeste din moment ce tânărul devine membru al societății. Adolescența este epoca când gusturile se fixează, caracterul ia formă concretă, iar libertatea de acțiune este mai mare. Tot cortegiul de pasiuni caută să-și stabilească obișnuințe care formează caracterul.

Există posibilitatea ca adolescenții să înțeleagă adecvat conținutul valorilor morale, dar să nu reacționeze potrivit acestei înțelegeri, comițând o serie de abateri și încălcări flagrante ale normelor de comportare în școală, familie și societate. Numai unitatea conștiinței morale, constând în acordul deplin între planul intelectual și cel afectiv, permite dezvoltarea unei conduite morale ce stimulează o adaptare socială corespunzătoare.

Referințe:

1. Narly C. Pedagogia lui I.Kant. - București: Cartea Românească, 1936, p.160.
2. Comănescu I. Reconsiderări în problematica educației morale // Revista de pedagogie, 1992, nr.6, p.36.
3. Cristian S. Teoria educației; perspective interdisciplinare în teoria și practica educațională.
4. Grayling A.C. Viitorul valorilor morale. - București: Editura Științifică, 2000, p39.
5. Bunescu V. Educația morală și formarea personalității. Fundamente psihopedagogice // Revista de Pedagogie, 1991, nr.6, p.35-37.
6. Banciu D. Adolescenții și familia. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p.25.
7. Antonescu G.G. Istoria Pedagogiei. Doctrinile fundamentale ale pedagogiei moderne. - București: Editura Casei Școalelor, 1972, p.43.
8. Narly C. Pedagogia lui I.Kant. - București: Cartea Românească, 1936, p.160.
9. Sîrbu T. Etică: valori și virtuți morale. - Iași: Editura Societății Academice „Matei Teiu Botez”, 2008.
10. Comănescu I. Reconsiderări în problematica educației morale // Revista de pedagogie, 1992, nr.6, p.8.

Prezentat la 21.11.2011